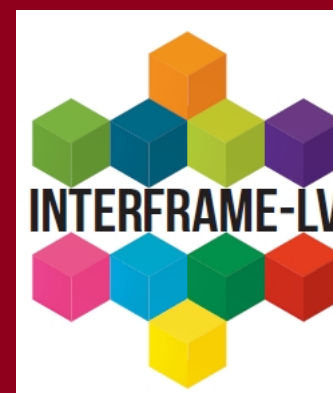

Indivīdu darītspēja un viedokļi par solidaritāti, nevienlīdzību un drošības avotiem Latvijas sabiedrībā

Ritma Rungule, Taņa Lāce, Silva Senkāne

Salīdzinājums ar 2013.gada aptaujas datiem

Sabiedrības saliedētības vērtējums uzlabojies:

Ja attiecībā uz krīzes laiku, lielākā daļa aptaujāto iedzīvotāju (59%) atzina, ka sabiedrības saliedētība ir mazinājusies, tad vērtējot sabiedrības saliedētību pēdējo gadu laikā 2019.gadā, lielākā daļa (43%) atzinusi, ka sabiedrības saliedētība nav mainījusies, uz pusi samazinājusies to respondentu daļa, kuri uzskata, ka saliedētība ir mazinājusies.

Pieaugusi paļāvība uz ģimenes/radinieku un valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas atbalstu:

Var paļauties uz ģimenes un radnieku atbalstu (no 61% līdz 71%), kā arī uz valsts sociālās apdrošināšanas sistēmu (no 32% līdz 39%).

Nevienlīdzības palielināšanos atzīst mazāka daļa iedzīvotāju

Samazinājusies to iedzīvotāju daļa, kuri uzskata, ka nevienlīdzība ir palielinājusies (no 70% līdz 56%), tomēr vēl joprojām vairāk kā puse uzskata, ka pēdējo gadu laikā nevienlīdzība Latvijas sabiedrībā ir palielinājusies.

Iepriekšējās krīzes mācību aktualitāte

Pieaugusi to iedzīvotāju daļa, kuri atzīst, - *konservatīvās vērtības*

ka nepieciešams apdomīgāk rīkoties ar naudu, nedzīvot pāri saviem līdzekļiem (no 70% līdz 87%),

ka jāveido uzkrājumi (no 37% līdz 42%).

Maz mainījusies to iedzīvotāju daļa,

kas gatavi pajauties tikai uz sevi un negaida palīdzību no valsts (60-63%),

kas uzskata, ka jāuzlabo valsts pārvaldi un izglītības kvalitāti.

Samazinājusies to iedzīvotāju daļa, - *liberālās vērtības*

kas uzskata, ka nepieciešams sadarboties ar citiem cilvēkiem un palīdzēt (no 30% līdz 20%),

kas uzskata, ka jābūt gataviem mainīties (no 46% līdz 41%).

Jautājums

Sabiedrības individualizācijas un solidaritātes attiecības. Jo cilvēki vairāk paļaujas tikai uz sevi un savu tuvāko loku, jo mazāk viņiem nepieciešamība sadarbība ar citiem. Vai tas nozīmē, ka individualizācija ir saistīta ar solidaritātes mazināšanos?

Sabiedrības individualizācijas raksturošanai – indivīda **darītspēja** (capability)

Solidaritātes raksturošanai – paļaušanās uz palīdzību, drošības «avoti»

Darītspēja

Darītspējas (capability) pieeju izstrādā Amartija Sens (dz. 1933) 1980os gados. Labklājības un attīstības mērķi tiek izteikti kā cilvēku iespējas funkcionēt, t.i. viņi dara, ko vēlas un ir tie, kas vēlas būt. Ir svarīgi, lai cilvēkiem būtu brīvība jeb iespējas dzīvot tādu dzīvi, kā viņi vēlas. Šī pieeja vērtē rīcībpolitikas pēc to ietekmes uz cilvēku iespējām.

Balstoties uz darītspējas/u pieeju labklājības un attīstības mērķi ir saistāmi ar cilvēka spējām funkcionēt, tās ir viņu iespējas veikt darbības un aktivitātes, ko viņi vēlas. Funkcionēšana ietver būšanu un darīšanu (beings and doings), kas kopā dzīvi padara vērtīgu.

Šī A.Sena izstrādātā pieeja vairāk tiek izmantota kā teorētisks pamatojums dzīves kvalitātes pētījumos. Darītspēju ir vieglāk teorētiski aprakstīt, nekā praktiski izpētīt, jo tas «ko cilvēki dara un kas viņi ir» liekas pats par sevi saprotams un cilvēki nav pieraduši par to runāt. **Tāpēc, lai noskaidrotu Latvijas iedzīvotāju darītspēju, tika uzdots jautājums par ierobežojumiem, kas neļauj cilvēkiem darīt to, ko viņi vēlētos.**

Solidaritāte

Ikdienā solidaritāte attiecas uz vēlmi palīdzēt citiem vai atbalstīt grupu, pie kuras pieder, nesaņemot par to atlīdzību.

Solidaritāte attiecas uz vēlēšanos ieguldīt citu cilvēku labklājībā.

Solidaritāte nozīmē, ka vienas personas vai grupas labklājība ir pozitīvi saistīta ar citas personas vai grupas labklājību.

Solidāra darbība var būt: vienpusēja – abpusēja; formāla – neformāla; brīvprātīga – obligāta; lokāla, nacionāla vai globāla mēroga.

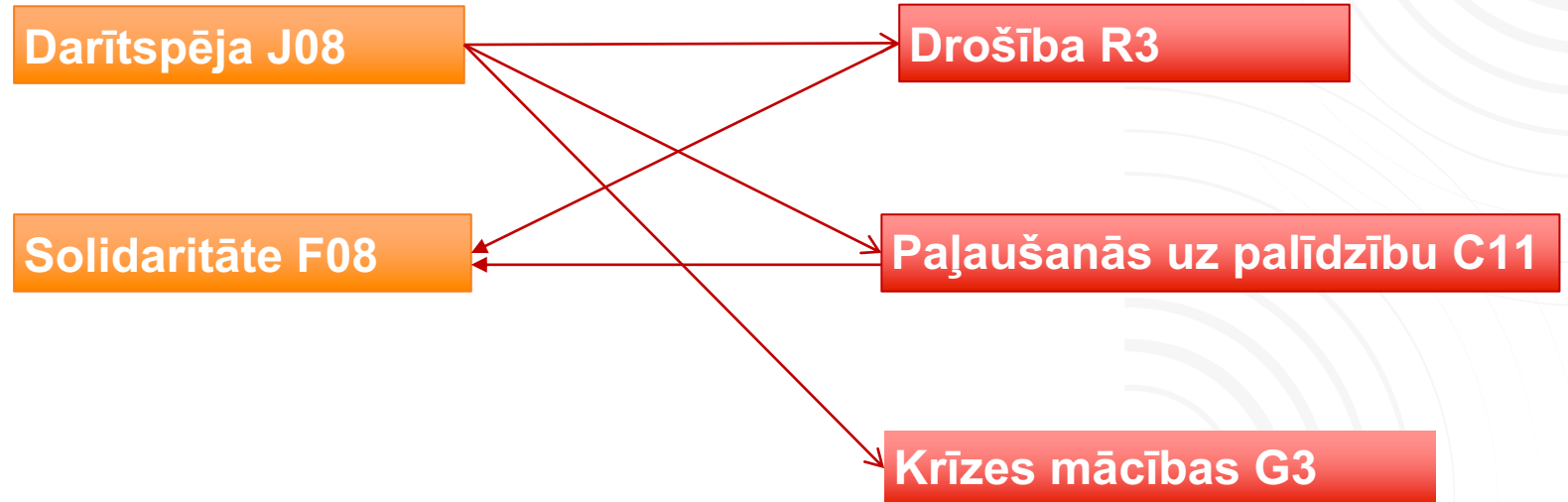
Solidāra attieksme var būt: emocijās (affective) vai aprēķinā (calculating) balstīta.

Mūsu pētījumā: attieksmes pret solidaritāti kā paļaušanās uz palīdzību un drošības avoti

Koncepti

Demogrāfiskie rādītāji:

- Dzimums
- Vecuma grupas
- Izglītība
- Nodarbinātība
- Ienākums
 - Ģimenes
 - Personīgais
- Dzīvesvietas tips
- Reģions

Darītspēja: instruments

Cik bieži Jūs... ?

...domājat, ka Jūsu vecums neļauj Jums darīt to, ko Jūs vēlētos

Domājat, ka veselības stāvoklis neļauj Jums darīt to, ko Jūs vēlētos

Jūtat, ka tas, kas ar Jums notiek, ir ārpus Jūsu kontroles

Jūtaties atstāts/atstāta novārtā

Domājat, ka Jūs varat darīt to, ko vēlaties

Domājat, ka ģimenes pienākumi neļauj Jums darīt to, ko vēlaties

Domājat, ka naudas līdzekļu trūkums Jums neļauj darīt to, ko vēlaties

Cerīgi gaidāt nākamo dienu

Jūtat, ka Jūsu dzīvei ir jēga

Darītspēja GCA

GCA matrica

Kvartiļu grupas

Demogrāfiskais griezum

Saistība ar drošības, paļaušanās un krīzes mācībām

Darītspējas raksturošanai izdalījās trīs faktori:

- 1. Darītspēja ar fiziskiem ierobežojumiem**
- 2. Darītspēja bez ierobežojumiem**
- 3. Darītspēja ar sociāliem ierobežojumiem**

Rotētā komponentu matrica

	Komponentes		
	1	2	3
Domājat, ka veselības stāvoklis neļauj Jums darīt to, ko Jūs vēlētos	.883		
domājat, ka Jūsu vecums neļauj Jums darīt to, ko Jūs vēlētos	.861		
Jūtat, ka tas, kas ar Jums notiek, ir ārpus Jūsu kontroles	.641		
Jūtaties atstāts/atstāta novārtā	.560		
Cerīgi gaidāt nākamo dienu		.812	
Jūtat, ka Jūsu dzīvei ir jēga		.696	
Domājat, ka Jūs varat darīt to, ko vēlaties		.627	
Domājat, ka ģimenes pienākumi neļauj Jums darīt to, ko vēlaties			.837
Domājat, ka naudas līdzekļu trūkums Jums neļauj darīt to, ko vēlaties			.629

Darītspēja: kvartiju grupu salīdzinājums

Darītspēja bez ierobežojumiem (2)

raksturīga cilvēkiem ar augstāko izglītību, augstiem mājsaimniecības vidējiem ienākumiem uz vienu mājsaimniecības locekli, augstiem un vidējiem personiskiem ienākumiem, Rīgā dzīvojošiem.

Darītspēja ar fiziskiem ierobežojumiem (1)

vairāk izteikta vecuma grupā no 55 līdz 75 gadiem, cilvēkiem ar pamatizglītību, nestrādājošiem, zemiem un vidējiem mājsaimniecības ienākumiem, zemiem personiskiem ienākumiem, laukos un Latgalē dzīvojošiem.

Darītspēja ar sociāliem ierobežojumiem (3)

raksturīga vecumā no 35 līdz 54 gadiem, zemiem mājsaimniecības vidējiem ienākumiem.

Darītspēja un krīzes mācības: kvartiju grupu salīdzinājums

Darītspēja bez ierobežojumiem dominē gandrīz visās atziņās par krīzes mācībām.

Ar gatavību mainīties un nepieciešamību uzlabot izglītības kvalitāti vairāk saistīti **nelieli fiziski darītspējas ierobežojumi**, bet nepieciešamība sadarboties - ar **lieliem fiziskiem ierobežojumiem**.

Savukārt gatavība mainīties izteiktāka ir pie **vidējiem sociāliem ierobežojumiem**, bet nepieciešamība uzlabot izglītības kvalitāti ar **nelieliem sociāliem ierobežojumiem**.

Tabulā:

Kvartiju atšķirības darbības faktoru ietvaros (liela +, vidēja=, maza- faktora izpausme)

Raksturojums	Bez ierobežojumiem	Fiziski ierobežojumi	Sociāli ierobežojumi
Apdomīgāk rīkoties ar naudu, nedzīvojot pāri saviem līdzekļiem	+		
Būt gataviem palauties tikai uz sevi, negaidīt palīdzību no valsts	+		
Būt gataviem mainīties, attīstīties (piem., vajadzības gadījumā nomainīt darba vietu, profesiju, dzīves vietu)	+	-	=
Veidot uzkrājumus	+		
Sadarboties ar citiem cilvēkiem, palīdzēt citiem	-	+	
Uzlabot valsts pārvaldi	+		
Uzlabot izglītības kvalitāti	+	-	-
Aktīvāk iesaistīties politikā, censties ietekmēt politiskos lēmumus	+		

Solidaritāte: instruments

Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat katram no šiem apgalvojumiem? -

- Pieaugušiem bērniem ir pienākums rūpēties par saviem vecākiem vecumdienās
- Vispirms jāparūpējas par sevi un savu ģimeni un tikai tad jāpalīdz citiem cilvēkiem
- Tiem radiem, kas ir turīgāki, būtu jāpalīdz radiem, kas nav tik pārtikuši
- Tiem, kas ir turīgāki, būtu jāpalīdz draugiem, kas nav tik pārtikuši
- Ir pieļaujams veidot draudzību ar cilvēkiem tikai tāpēc, ka Jūs zināt, ka viņi var būt Jums noderīgi
- Cilvēkiem kopumā var uzticēties
- Nekad nenāk par ļaunu būt piesardzīgam attiecībās ar citiem cilvēkiem
- Cilvēki lielākoties ir izpalīdzīgi/ gatavi sniegt atbalstu citiem
- Esmu gatavs sniegt palīdzību citiem cilvēkiem, nesāņemot par to maksu vai pateicību
- Visi cilvēki ir iedalāmi divās kategorijās: tie, kas atbalsta taisnīgumu, un tie, kas neatbalsta
- Ja grupas locekļiem ir daudz atšķirīgu viedokļu, tad šāda grupa nevar ilgstoši pastāvēt
- Biznesā un politikā var sadarboties tikai ar partneriem, kurus personiski pazīsti jau vairākus gadus
- Biznesā un politikā cilvēki var sadarboties tikai tad, ja viņus uzrauga un lēmumus pieņem stingrs līderis
- Biznesā un politikā cilvēki var sadarboties tikai tad, ja ir skaidri formulēti katra darbinieka pienākumi un atbildība

Solidaritāte GCA

Matrica

Kvartiļu grupas

Demogrāfiskais griezumš

1. Normatīvā solidaritāte
2. Turīgo-trūcīgo solidaritāte
3. Solidaritāte ar visiem/ altruistiskā
4. Ģimenes/ tuvāko solidaritāte
5. Pienākuma/izdevīguma solidaritāte

Rotētā komponentu matrica					
	Komponentes				
	1	2	3	4	5
Biznesā un politikā cilvēki var sadarboties tikai tad, ja viņus uzrauga un lēmumus pieņem stingrs līderis	.809				
Biznesā un politikā var sadarboties tikai ar partneriem, kurus personiski pazīsti jau vairākus gadus	.748				
Biznesā un politikā cilvēki var sadarboties tikai tad, ja ir skaidri formulēti katra darbinieka pienākumi un atbildība	.714				
Ja grupas locekļiem ir daudz atšķirīgu viedokļu, tad šāda grupa nevar ilgstoši pastāvēt	.647				
Visi cilvēki ir iedalāmi divās kategorijās: tie, kas atbalsta taisnīgumu, un tie, kas neatbalsta	.613				
Tiem, kas ir turīgāki, būtu jāpalīdz draugiem, kas nav tik pārtikuši		.907			
Tiem radiem, kas ir turīgāki, būtu jāpalīdz radiem, kas nav tik pārtikuši		.901			
Cilvēki lielākoties ir izpalīdzīgi/ gatavi sniegt atbalstu citiem			.855		
Esmu gatavs sniegt palīdzību citiem cilvēkiem, nesaņemot par to maksu vai pateicību			.701		
Cilvēkiem kopumā var uzticēties			.626		
Nekad nenāk par jaunu būt piesardzīgam attiecībās ar citiem cilvēkiem				.735	
Vispirms jāparūpējas par sevi un savu ģimeni un tikai tad jāpalīdz citiem cilvēkiem				.611	
Ir pieļaujams veidot draudzību ar cilvēkiem tikai tāpēc, ka Jūs zināt, ka viņi var būt Jums noderīgi					-.707
Pieaugušiem bērniem ir pienākums rūpēties par saviem vecākiem vecumdienās					.563

Solidaritāte: kvartiļu grupu salīdzinājums

Normatīvā solidaritāte (1) vairāk saistīta ar pamatizglītību, nestrādājošiem iedzīvotājiem, zemiem un vidējiem mājsaimniecības ienākumiem, zemiem personiskiem ienākumiem, dzīvošanu citā pilsētā, Latgalē.

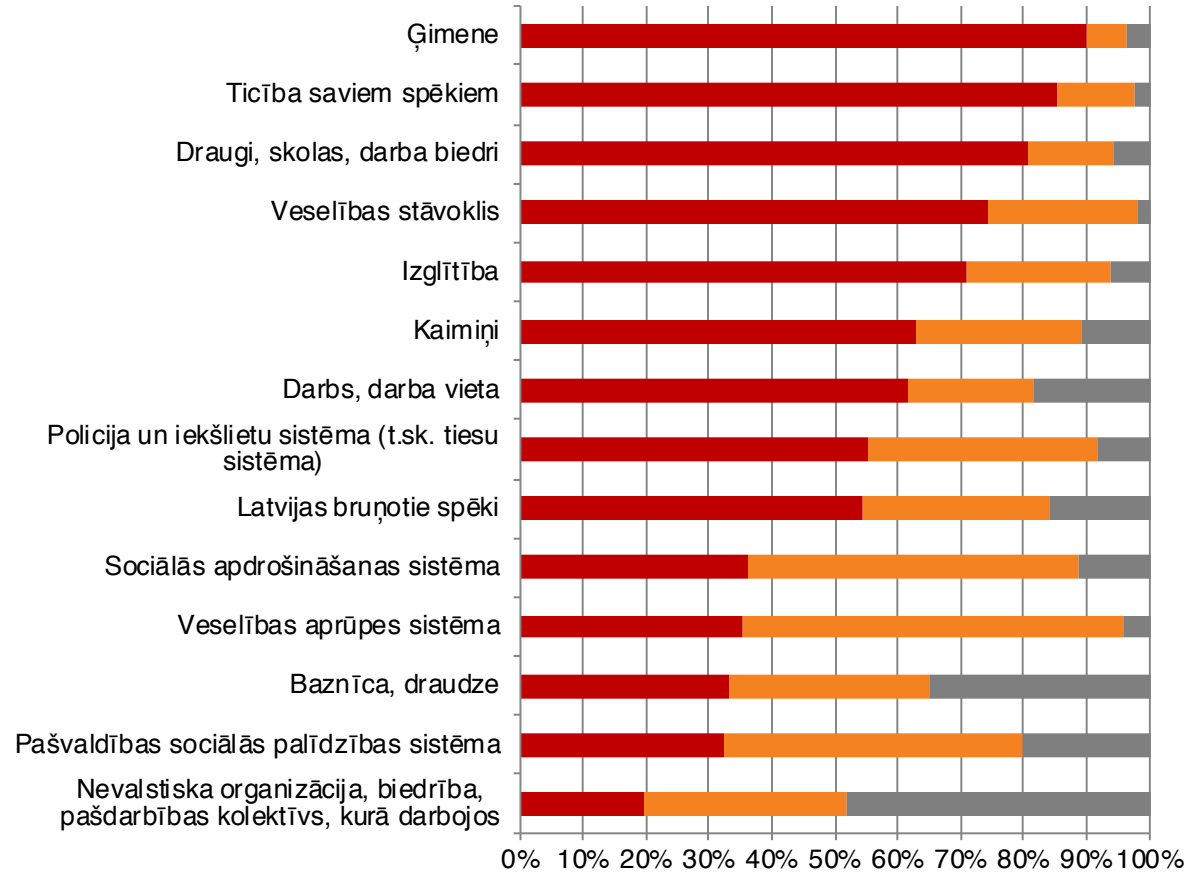
Turīgo-maznodrošināto solidaritāte (2) vairāk saistīta ar pamatizglītību, nestrādājošiem iedzīvotājiem, zemiem ienākumiem, dzīvošanu Rīgā un Vidzemē.

Solidaritāte ar visiem (3) kvartiļu starpā neparādās statistiski nozīmīgas atšķirības. Vienīgi var teikt, ka tā ir izteiktāka Rīgā un Latgalē dzīvojošajiem.

Ģimenes/tuvāko solidaritāte (4) ir vairāk izteikta vecuma grupā no 25 līdz 34 gadiem, strādājošiem iedzīvotājiem, vadītājiem, uzņēmējiem, ar augstiem ienākumiem, Rīgā dzīvojošiem. Vidēji izteikta tā ir vecuma grupā no 55 līdz 75 gadiem, nestrādājošiem, ar vidējiem un zemiem ienākumiem.

Pienākuma/izdevīguma solidaritāte (5) vairāk izteikta vīriešiem, cilvēkiem ar pamatizglītību.

Drošība

Drošības avoti GCA

Matrica

Kvartiļu grupas

Demogrāfiskais griezumam

Pēc indivīda drošības avotiem var izdalīt trīs faktorus:

- 1) personiskie,
- 2) institucionālie,
- 3) sociālie.

	Komponentes		
	1	2	3
r03_04 Darbs, darba vieta	.80		
r03_01 Ticība saviem spēkiem	.78		
r03_02 Veselības stāvoklis	.74		
r03_03 Izglītība	.70		
r03_05 Ģimene	.64		
r03_11 Pašvaldības sociālās palīdzības sistēma		.85	
r03_10 Sociālās apdrošināšanas sistēma		.83	
r03_12 Veselības aprūpes sistēma		.81	
r03_13 Policija un iekšlietu sistēma (t.sk. tiesu sistēma)		.67	
r03_14 Latvijas bruņotie spēki		.48	
r03_08 Baznīca, draudze			.81
r03_07 Kaimiņi			.75
r03_09 Nevalstiska organizācija, biedrība, pašdarbības kolektīvs, kurā darbojos			.64
r03_06 Draugi, skolas, darba biedri			.56

Drošības avoti: kvartīļu grupu salīdzinājums

Personiskie drošības faktori (1) vairāk izteikti cilvēkiem ar augstāko izglītību, vadītājiem un speciālistiem, ar augstiem un vidējiem mājsaimniecības ienākumiem, augstiem personiskiem ienākumiem, tiem, kas dzīvo Rīgā un Zemgalē.

Mazāk šis faktors darbojas vecuma grupā no 55 līdz 75 gadiem, nestrādājošiem – pensionāriem, mājsaimniecēm, bezdarbniekiem.

Institucionālie drošības faktori (2) izteiktāki ir laukos dzīvojošajiem.

Sociālie drošības faktori (3) izteiktāki ir sievietēm, cilvēkiem vecumā no 55 līdz 64 gadiem, laukos, citās pilsētās un Latgalē dzīvojošiem.

Vidēji izteikti šie faktori ir cilvēkiem ar augstiem ienākumiem.

Mazāk izteikti tie ir nestrādājošiem, cilvēkiem ar zemiem mājsaimniecības un personiskiem ienākumiem, Pierīgā un Rīgā dzīvojošiem.

Drošības sajūtas izmaiņas pēdējo trīs gadu laikā: 4 klasteri

1. Drošības sajūta nav mainījusies: vairāk sievietēm nekā vīriešiem, vecuma grupai no 55 līdz 64 gadiem, cilvēkiem ar augstāko izglītību, ar augstiem mājtsaimniecības ienākumiem, Rīgā un Vidzemē dzīvojošiem.

2. Drošības sajūta ir palielinājusies: vecuma grupai no 18 līdz 34 gadiem, cilvēkiem ar augstāko izglītību, strādājošiem, speciālistiem, ar augstiem mājtsaimniecības un personiskiem ienākumiem, Rīgā un Pierīgā dzīvojošiem.

3. Drošības sajūta - paša, ģimenes, dzīves vietas – nav mainījusies, bet Latvijā – samazinājusies: skolēniem un studentiem, cilvēkiem ar zemiem mājtsaimniecības ienākumiem, laukos dzīvojošiem.

4. Drošības sajūta – pašam, ģimenei, Latvijā – samazinājusies, dzīves vietā – nav mainījusies: vecuma grupai no 65 līdz 75 gadiem, cilvēkiem ar pamatizglītību, nestrādājošiem, pensionāriem, ar zemiem ienākumiem, citās pilsētās, Latgalē dzīvojošiem.

Secinājumi

1. Individu darītspēja nav tieši saistīta ar soliraritāti. Uz sadarbības nepieciešamību vairāk orientēti cilvēki ar darītspējas ierobežojumiem.
2. Nestrādājošie, iedzīvotāji ar pamatizglītību, zemiem ienākumiem vairāk orientējas uz normatīvo (formālo?) un turīgo – trūcīgo solidaritāti.
3. Strādājošie, pārtikušie, gados jaunākie iedzīvotāji vairāk orientējas uz ģimenes/tuvāko solidaritāti.
4. Solidaritāte ar visiem nav izteikta konkrētās sociāldemogrāfiskās kategorijās, iespējams tā vairāk saistīta ar personas vērtībām.
5. Personiskie drošības faktori iedzīvotājiem kopumā ir svarīgāki nekā institucionālie un sociālie. Vairāk uz tiem paļaujas cilvēki ar augstākiem ienākumiem un augstāku izglītības līmeni

Literatūra

Beer Paul de, Koster Ferry. *Sticking Together or Falling Apart? Solidarity in an Era of Individualization and Globalization*. Amsterdam University Press, 2009.

Robeyns Ingrid. The Capability Approach: a theoretical survey. – *Journal of Human Development*, vol.6, No1, March 2005.

Paskov Marii. Is solidarity less important and less functional in egalitarian contexts? – *Acta Sociologica*, Vol. 59 (1), 2016.